

Sygn. akt IV CSK 249/08

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 30 października 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Strus (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

w sprawie z powództwa C. S. i T. S.

przeciwko S.(...) Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w N.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 30 października 2008 r.,

skargi kasacyjnej powodów od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 3 stycznia 2008 r., sygn. akt I ACa (...),

oddala skargę.

Uzasadnienie

Nakazem zapłaty Sądu Okręgowego zasądzono od pozwanego – „S.(...)” sp. z o.o. (wystawcy weksla własnego) na rzecz powodów – C. i T. S. – współników spółki cywilnej – PPHU „P.(...)” (nabywców tego weksla na podstawie indosu) kwotę 302.459 zł. W wyniku wniesienia zarzutów od nakazu zapłaty przez pozwanego Sąd Okręgowy

oddalił powództwo (nie uchylając wcześniej wspomnianego nakazu) po ustaleniu następującego stanu faktycznego.

Pozwanego (wystawcę weksla) łączyła z B.(...) – spółka jawna w B. umowa dzierżawy maszyn do pakowania wędlin, zawarta w dniu 9 czerwca 2004 r., następnie zmodyfikowana w grudniu 2004 r. W umowie tej przewidziano odpowiedzialność odszkodowawczą dzierżawcy (pozwanego) za uszkodzenia urządzenia. Dla zabezpieczenia roszczeń odszkodowawczych strona pozwana wystawiła dwa weksle in blanco, złożyła deklarację wekslową zawierającą warunki ich wypełnienia przez wydzierżawiającego. Pomędzy stronami umowy dzierżawy toczyło się postępowanie o odszkodowanie i zasądzono w nim na rzecz wydzierżawiającego (remitenta) kwotę 74.969 zł z racji uszkodzenia przedmiotu dzierżawy. Apelacja dzierżawcy (pozwanego w niniejszej sprawie) została oddalona. Rozstrzygnięcie w tej sprawie odnosiło się do należności objętej jednym z weksli wystawionych przez wystawcę. W grudniu 2006 r. powodowie nabyli od remitenta [B.(...) – spółka jawna] weksle in blanco za kwotę 190.000 zł, nie czyniąc wcześniej ustaleń co do okoliczności uzyskania tego weksla przez remitenta. Zbywca weksla (remitent) również o tych okolicznościach nie informował nabywców. Weksel został nabyty z umieszczoną na nim datą zapłaty sumy wekslowej.

W ocenie Sądu Okręgowego, powództwo nie zasługiwało na uwzględnienie. Deklaracja wekslowa przewidywała, że weksel obejmował roszczenia odszkodowawcze w przypadku uszkodzenia lub zniszczenia przedmiotu dzierżawy przez dzierżawcę (wystawcę). Drugi weksel nie został zwrócony wystawcy mimo rozwiązania umowy dzierżawy w marcu 2005 r. Remitent wypełnił ten weksel niezgodnie z porozumieniem wekslowym. Był on uprawniony do wypełnienia weksla, natomiast powodom przysługiwałoby takie uprawnienie wówczas, gdyby nabyli weksel jeszcze niewypełniony. Tymczasem nabyli oni weksel uzupełniony przez remitenta i uzupełnienie to nastąpiło niezgodnie z deklaracją wekslową. Sąd Okręgowy stwierdził, że od czasu zakończenia sprawy [sygn. akt VIII GC (...)] o zapłatę 74.949 zł (stanowiącej równowartość kosztów naprawy przedmiotu dzierżawy) nie były już zgłaszane przez wydzierżawiającego nowe uszkodzenia maszyny i dlatego wypełnienie kolejnego (drugiego) weksla przez remitenta nie miało właściwej podstawy faktycznej. Wystawca weksla mógł bronić się wobec indosatariuszy (powodów) zarzutem wypełnienia weksla niezgodnie z deklaracją wekslową. O tej niezgodności wiedział nabywca weksla i nabył weksel bez stosownej deklaracji wekslowej. Skoro indos na

rzecz powodów został dokonany w grudniu 2006 r., to oświadczenie remitenta na wekslu należało traktować jak indos ze skutkami przelewu (art. 20 prawa wekslowego i art. 509 k.c.). Powodowie mogli powołać nowe fakty i dowody w terminie tygodnia od doręczenia mu pisma strony pozwanej zawierającej zarzuty od nakazu zapłaty, ale z tej możliwości nie skorzystali i nie wskazali na dowody skutecznie odpierające zarzuty pozwanego.

Apelacja powodów została oddalona. Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia Sądu pierwszej instancji. W zarzutach od nakazu zapłaty strona pozwana wносиła o dopuszczenie dowodu na okoliczności dokonanego indosu. Już na tym etapie postępowania zgłosiła wnioski dowodowe i zarzuty dotyczące indosu poterminowego. Pozwany zawarł też w zarzutach od nakazu zapłaty wnioski dowodowe dotyczące poterminowości indosu wekslowego. Fakt poterminowości indosu został też przyznany przez powodów. W ocenie Sądu Apelacyjnego, indos dokonany w grudniu 2006 r., po terminie płatności, wywierał skutki określone w art. 20 ust. 2 prawa wekslowego. Zgodnie z tym przepisem, indos po proteście z powodu niezapłacenia lub po upływie terminu ustanowionego dla protestu, wywiera skutki zwykłego przelewu (art. 509 k.c.). Dzieje się tak dlatego, ponieważ weksel z chwilą sporządzenia protestu z powodu niezapłacenia sumy wekslowej lub z chwilą upływu terminu ustanowionego dla protestu traci charakteru papieru wartościowego przeznaczonego do obiegu. Tym samym odpada potrzeba stosowania do takiego weksla przepisów prawa wekslowego, których założeniem jest ochrona bezpieczeństwa i pewności obrotu wekslowego. Indos dokonany po terminie ustanowionym dla protestu powoduje zatem skutki zwykłego przelewu bez względu na to, czy protest był potrzebny do zachowania prawa z weksla. W razie zwolnienia posiadacza weksla od protestu przyjmuje się, że protest został złożony w terminie ustanowionym dla protestu (art. 46 prawa wekslowego). Dlatego bez znaczenia dla oceny skutków indosu jest zamieszczenie w treści weksla zastrzeżenia „bez protestu” w świetle art. 20 ust. 2 prawa wekslowego. Skoro indos na rzecz powoda wywołał skutki cesji, dłużnik wekslowy (wystawca weksla) może wobec nabywcy weksla podnosić wszystkie zarzuty, jakimi dysponował przeciwko remitentowi (art. 513 § 1 k.c.). Strona pozwana w zarzutach od nakazu zapłaty powołała się na takie ekscepcje, natomiast powodowie – w odpowiedzi na zarzuty – nie złożyli żadnych wniosków dowodowych odnoszących się do zasadności dochodzonej należności. Ciężar dowodu w tym zakresie spoczywał na powodach (art. 6 k.c.). Dowody takie przedłożone zostały w apelacji, ale Sąd Apelacyjny uznał je za spóźnione.

W skardze kasacyjnej pozwanego podniesiono zarzuty naruszenia przepisów prawa procesowego tj. art. 328 § 2 k.p.c., art. 381 k.p.c., art. 232, art. 234 k.p.c. w zw. z art. 20 prawa wekslowego, art. 493 § 2 k.p.c., art. 495 § 3 k.p.c., art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. Wysłunięto też zarzut naruszenia art. 20 prawa wekslowego. Skarżący wnosił o uchylenie obu wyroków Sądów meriti i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

I. Nie można podzielić sugestii naruszenia art. 328 § 2 k.p.c., ponieważ w treści uzasadnienia zaskarżonego wyroku znalazły się wymagane w tym przepisie zasadnicze elementy uzasadnienia Sądu meriti. Za bezzasadny należy uznać także zarzut naruszenia art. 381 k.p.c. Sąd Apelacyjny miał bowiem podstawy do przyjęcia, że powodowie przedłożyli jednak dowody zasadności dochodzonej należności wekslowej z opóźnieniem. Dowody takie eksponowano bowiem dopiero w apelacji zamiast w odpowiedzi na zarzuty pozwanych od nakazu zapłaty. Sąd uznał zatem, że dowody mają być już przedstawione wcześniej, skoro powodowie wiedzieli o dacie dokonania indosu, znali datę zapłaty sumy wekslowej. Powodowie nie mogą uzasadniać późniejszej potrzeby powołania dowodów tym, że weszli w posiadanie stosownych dokumentów dopiero po wydaniu orzeczenia sądu pierwszej instancji (po ich otrzymaniu od indosanta). Z ustaleń obu Sądów meriti wynika bowiem to, że „powodowie nie czynili ustaleń, w jakich okolicznościach remitent uzyskał (...) weksel”. Ponadto nie starali się o uzyskanie deklaracji wekslowej przewidującej sposób uzupełnienia weksla.

Trafnie Sąd Apelacyjny wskazał na to, że w zarzutach od nakazu zapłaty strona pozwana wносиła o dopuszczenie dowodów z zeznań świadków „na okoliczność dokonanego indosu i stosunku podstawowego dzierżawy”. Na fakt dokonania indosu po dacie zapłaty sumy wekslowej pozwany wskazuje w części motywacyjnej wspomnianych zarzutów w związku z formułowaniem tzw. zarzutów subiektywnych wobec powoda. Usprawiedliwione było zatem stwierdzenie Sądu Apelacyjnego, że pismo pozwanego, zawierające zarzuty od nakazu zapłaty, zawierało w swej treści, również niezbędne elementy (wymogi) przewidziane w art. 493 § 1 k.p.c. Zgłoszono w nim bowiem odpowiednie ekscpekcje, wskazano okoliczności faktyczne oraz dowody na ich potwierdzenie, także w zakresie dotyczącym czasu dokonania indosu wekslowego. Na rozprawie w dniu 19 września 2007 r. Sąd pierwszej instancji postanowił przeprowadzić dowody z przesłuchania świadków „na okoliczność, w jakiej sytuacji wystawiono weksel i dokonano jego indosu”. Okoliczności takie, w tym fakt dokonania indosu w grudniu 2006

r., zostały ustalone na podstawie zeznań świadków i innych dowodów załączonych do zarzutów od nakazu zapłaty. Ustalając czas dokonania indosu na wekslu, Sąd Apelacyjny (i Sąd Okręgowy) trafnie przyjął, że doszło tym samym do wzruszenia domniemania prawnego przewidzianego w art. 20 ust. 2 prawa wekslowego w zw. z art. 234 k.p.c. Nie było zatem podstaw do twierdzenia, że w omawianym zakresie, dotyczącym okoliczności dokonania indosu wekslowego, Sądy meriti prowadziły postępowanie dowodowe z urzędu (art. 232 zd. II k.p.c.). Z przedstawionych względów za chybione należy uznać zarzuty naruszenia art. 232 k.p.c. i 234 k.p.c. w zw. z art. 20 prawa wekslowego oraz art. 6 k.c. z taką sugestią, że Sąd Apelacyjny uwzględnił przy orzekaniu dowody niewnioskowane przez stronę pozwaną w toku postępowania. Nietrafne okazały się także zarzuty naruszenia art. 493 § 2 k.p.c. i art. 479¹⁴ § 2 k.p.c. z motywacją, że okoliczności faktyczne dotyczące kwestii poterminowości indosu stały się podstawą rozstrzygnięcia pomimo braku w tym zakresie jakiegokolwiek zarzutu strony pozwanej.

II. Najistotniejsze znaczenie w sprawie przy ustaleniach faktycznych dokonanych przez oba Sądy meriti ma zarzut naruszenia art. 20 prawa wekslowego. W ocenie skarżącego, Sąd Apelacyjny dokonał błędnej wykładni i niewłaściwie zastosował ten przepis, ponieważ przyjął, że dokonanie indosu wekslowego na wekslu płatnym w określonym dniu, opatrzonym klauzulą „bez protestu”, wywołuje skutki indosu własnościowego według przepisów prawa wekslowego. W dłuższym wywodzie prawnym skarżący starał się podważyć stanowisko przyjęte przez Sąd Apelacyjny, eksponując wykładnię językową, gramatyczną, systemową i celowościową przepisu art. 20 prawa wekslowego. W konkluzji stwierdził, że art. 20 ust. 2 prawa wekslowego nie stosuje się wówczas, gdy indos weksla płatnego w określonej dacie, opatrzony klauzulą bez protestu, został dokonany po terminie przewidzianym do sporządzenia protestu.

Zgodnie z art. 20 ust. 1 prawa wekslowego, indos po terminie zapłaty ma te same skutki co indos przed tym terminem. Indos po proteście z powodu niezapłacenia lub po upływie terminu, ustanowionego dla protestu ma skutki zwykłego przelewu. Aż do przeciwnego dowodu indos bez daty uważa się za dokonany przed upływem terminu ustanowionego dla protestu. W rozpoznawanej sprawie weksel własny był opatrzony klauzulą „bez protestu”, a indos został dokonany po dacie wskazanej na wekslu jako termin zapłaty sumy wekslowej. Nie była kwestionowana prawna skuteczność tej klauzuli.

W judykaturze Sądu Najwyższego ukształtowane jest już stanowisko, zgodnie z którym indos wekslowy dokonany po upływie terminu ustanowionego do dokonania protestu z powodu niezapłacenia ma skutki przelewu, chociażby posiadacz weksla została zwolniony – w wyniku umieszczenia stosownej klauzuli na wekslu – od sporządzenia protestu. Pogląd taki wyrażony został nie tylko w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2004 r., III CSK 563/02 (OSNC 2005, z. 5, poz. 88), który stał się przedmiotem krytycznej oceny skarżącego. Ostatnio wyeksponowano go także w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2008 r., I CSK 488/07 (nieopubl.). W uzasadnieniu tego orzeczenia w sposób pogłębiony i przekonywujący wykazano to, że przepis art. 20 ust. 2 prawa wekslowego ma zastosowanie także wówczas, gdy dokonano indosu po upływie terminu do sporządzenia protestu z powodu niezapłacenia sumy wekslowej, a posiadacz weksla (indosatariusz) został zwolniony od protestu. Weksel po upływie terminu do protestu (por. art. 44 ust. 3 w zw. z art. 103 pr. wekslowego) traci bowiem zdolność do obiegu według zasad prawa wekslowego i w związku z tym indos na takim wekslu powinien być traktowany podobnie jak indos dokonany po sporządzeniu protestu z powodu niezapłacenia (indos ze skutkami przelewu, art. 509 k.c.). Klauzula „bez protestu” pociąga za sobą m.in. zmianę w zakresie rozkładu ciężaru dowodu w zakresie przedstawienia weksla do zapłaty w przepisany terminie. W razie zamieszczenia takiej klauzuli na wekslu dowód niezachowania terminu przedstawienia weksla do zapłaty ciąży na tym, kto powołuje się na tę okoliczność wobec posiadacza weksla (art. 46 ust. 2 prawa wekslowego). W przypisie tym ustanowiono (na rzecz posiadacza weksla z klauzulą bez protestu z powodu niezapłacenia) domniemanie prawne usuwalne, że przedstawił on już do zapłaty w przepisany terminie. Brak zapłaty sumy wekslowej na podstawie weksla zaopatrzonego w klauzulę bez protestu z racji wspomnianego domniemania prawnego uzasadnia podobne wątpliwości formułowane w odniesieniu do weksla, co do którego stwierdzono odmowę zapłaty protestem. Otóż skoro przedstawiony w terminie weksel nie został zapłacony, można mieć uzasadnione wątpliwości, czy zostanie on później zapłacony przez dłużnika wekslowego (wystawcę weksla własnego).

Sąd Najwyższy podziela w pełni prezentowaną argumentację prawną mającą służyć wsparciu stanowiska, że indos na wekslu własnym, dokonany po upływie terminu ustanowionego dla dokonania protestu z powodu niezapłacenia sumy wekslowej, ma skutki przelewu z art. 509 k.c., chociaż posiadacz weksla w wyniku zamieszczenia na wekslu klauzuli „bez protestu” lub równoznacznej został zwolniony od sporządzenia

protestu. Nabycie wierzytelności wekslowej przez indosatariusza na podstawie wspomnianego indosu uzasadnia możliwość powoływania się przez wystawcę weksla wobec posiadacza weksla (indosatariusza) na zarzuty wynikające ze stosunku podstawowego, łączącego wystawcę weksla z remitentem. Skoro oba Sądy meriti ustaliły, że strona powodowa (indosatariusz) nabył weksel już uzupełniony przez remitenta (wydzierżawiającego), który dokonał takiego uzupełnienia niezgodnie z zawartym porozumieniem wekslowym (od zakończenia sprawy o sygn. akt VIII GC (...) o zapłatę 74.949 zł nie były zgłaszane przez wydzierżawiającego „żadne nowe uszkodzenia maszyny”), zarzut bezzasadności dochodzonej należności wekslowej z tej przyczyny mógł zostać skutecznie podniesiony przez stronę pozwaną (wystawcę weksla) wobec posiadacza weksla (indosatariusza).

Z przedstawionych względów także zarzut naruszenia art. 20 prawa wekslowego (z szeroką motywacją prawną prezentowaną w skardze kasacyjnej) należy uznać za nieuzasadniony.

W tej sytuacji Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną jako nieuzasadnioną (art. 398¹⁴ k.p.c.).